

Blanka Ciprić

OD VUKOVARSKOG PAKLA DO SLOBODE

Vukovar, 18. studenog 1991. g. Jutro je.

Nalazimo se u podrumu četverokatnice Slavija. Dužinom zgrade proteže se mračan i zagušljiv hodnik. S lijeve i desne strane su prostorije pregrađene drvenim pregradama. U svakoj prostoriji sjedi nekoliko osoba, stanara zgrade. Upaljeno je nekoliko svijeća koje razbijaju mrkli mrak i omogućuju kretanje. Vlada zagrobna tišina.

Oko stotinu osoba čeka svoju sudbinu. Strah se vidi na svakom licu, na svakoj osobi. Svi stojimo ispred vrata svoga podruma, otupjeli od straha i iščekivanja što će biti sutra.

Tišinu narušava razglas i glas vojnika JNA pozivajući nas na predaju. Naređenje je da svi izlazimo van jer će u skloništa bacati bombe. Čuje se „Marš na Drini“. Jeza mi prolazi tijelom. Uzimam deku i torbu s nekoliko stvari koje sam donijela iz stana. Uz mene pripijeni stoje dvanaestogodišnji sin Davor i sedmogodišnja kćerka Dinka. Davoru stavljam ruksak na leđa, a Dinku uzimam za ruku. Ona boluje od dječje hemipareze te nakon tromjesečnog boravka u skloništu teško hoda.

Svi u tišini izlazimo van. Ne znamo kamo idemo. Svejedno nam je.

Razmišljam:

-“ Muž je ranjen i u bolnici je na sigurnom. Ali, što će biti s djecom? “

Na izlazu iz skloništa zaslijepila me svjetlost dana. Oči su se navikle na tamu i ne vidim dobro. Hladno je. Mnoštvo istjeranih ljudi je vani. Neki plaču. Neki samo tupo gledaju. Prilazimo, s ostalim susjedima, koloni. Još jednom bacam pogled na ulicu. Strašno. Kuće su razrušene, stabla prepolovljena, cesta razorena. Za veliko čudo, ostala je romska kuća. Napravljena je od zemlje i slame i takva prkosi srušenim zgradama od čvrstog materijala. Kolona polako u tišini kreće prema Sajmištu. Svi smo u svojim mislima. Sve je razrušeno. Smrt vrebava iza svakog ugla. Mrtvaci leže po ulicama. Sin nas zaštitnički upozorava da gledamo na lijevu stranu. Ipak pogledam. Još jedan raskomadani leš.

Razmišljam:

-„Bože dragi, kako je ovo dijete za tri mjeseca počelo razmišljati?! Razmišlja poput odraslog muškarca.“

Kolona prolazi pored parka. Tu sam nekad s djecom provodila lijepe dane. Sada je sve drveće polomljeno, grane vise. Strašno. Vlada avetinjska tišina. Pripijeni jedno uz drugo u tišini hodamo dalje. Pored nas ponekad prođe vojni kamion. Oko nas je mnoštvo vojske. Kćerka sve teže hoda. Razmišljam da ostavim torbu koju nosim sa sobom, te da kćerku uzmem u naručje. Vidjevši otežano hodanje kćerke, prilazi nam vojnik i kaže da se ukrcamo s djecom u kamion koji je ispred nas. Odbijam. Ne želim se odvajati od ostalih. On uzima moju torbu i hoda pored mene. Od njega saznajem da dolazi iz Zaječara i da je tamo mobiliziran. U Vukovaru je dva dana. Na pitanje gdje idemo, kratko odgovara da idemo u skladište „Veleprometa“. Kakva ironija! Svoj radni vijek provela sam u „Veleprometu“, a sada tamo odlazim kao zarobljenik.

Stigli smo. Okolo je mnogo vojske, fotoreportera i predstavnici Mirovnih snaga UN-a. Dvorište je puno ljudi. Svi smo potjerani iz skloništa. Obilaze nas muškarci u vojnim uniformama. Mnoge poznajem. S njima sam ovdje godinama radila. Prave se da me ne poznaju. Okreću glavu.

Prilaze nam dvije uniformirane osobe i izvode muškarce. Odvode ih u ogromne limene prostorije skladišta. Žene plaču.

Ponovo se vraćaju te odvode mušku djecu, stariju od četrnaest godina. Sin je jako preplašen. Boji se da će nas razdvojiti. Tješim ga, govoreći mu da se to ne odnosi na njega jer on ima samo dvanaest godina.

Neizvjesnost. Ne znamo što slijedi. Hladno je. Pada mrak. Stojimo na snijegu. Strahujem za djecu da se ne razbole. Kćerka kaže da je gladna. U džepu imam dva bombona koja sam sačuvala. Sada su dobro došla. Jedan dajem sinu, a drugi njoj. Dobro će im doći da malo „zavaraju“ stomak.

Pao je mrak, a mi stojimo još uvijek na istom mjestu. Hladnoća i strah sve više se uvlače u tijelo. U dvorište stiže autobus. Neke žene s djecom ukrcavaju se u njega. Pretpostavljam da žele odvesti majke s djecom negdje na sigurno.

Što da radim?! Uzimam djecu za ruku i prilazim autobusu. Neka žena viče na mene što ne ulazim. Dvoumim se. Još uvijek stojim na istom mjestu. Neki unutarnji glas mi govori da ne idemo. Odustajem. Autobus kreće, a ja se s djecom vraćam u kolonu pored zida. Kasnije saznajem da je autobus odveo djecu u Negoslavce, mjesto u kojem živi isključivo srpsko stanovništvo.

Mrmljam sebi u bradu.

-“Hvala ti Bože što si nas zaustavio!”

Dio vojske JNA odlazi. Ostaju samo domaći rezervisti. Tada počinje psihološko zastrašivanje. Pucaju u našoj blizini. Imam osjećaj da se nalazimo na prvoj crti bojišnice. Strašno. Djeca se od straha privijaju uz majke. Rezervisti neki ljutito, a neki kroz smijeh, govore da to ustaše pucaju na nas.

Mrak je, hladno, a mi ništa ne osjećamo. Najednom stiže naređenje da majke s djecom ulaze u jednu od niza prostorija. Znam gdje idemo. Nekad je to bila prostorija za održavanje sastanaka zaposlenika Veleprometa. Sve majke s djecom ulaze unutra. U njoj je nekoliko rezervista. Na sredini prostorije postavljen je stol na kojem je izlomljen kruh i mlijeko. Na podu su razbacani masni, prljavi ležajevi.

Stali smo svi jedno pored drugog. Domaći rezervisti raspituju se za pojedine osobe. Nitko ništa ne govori. Rezervisti se ljute. Naređuju da predamo sve oštre predmete koje nosimo sa sobom. Ponijela sam torbu, ali ne znam što imam u njoj.

-Što ako pronađu oštar predmet?

U prostoriji vlada mukla tišina. Prilazim stolu i molim rezervista, obraslog u bradu, jedan komadić kruha za djecu. Nakon dužeg vremena djeca se polako opuštaju. Sin mi tiho govori na uho da mora ići na WC. Što da radim?! WC je na drugoj strani dvorišta. Prilazim jednom vojniku i molim ga za pomoć. Izlazimo u pratnji dva vojnika koji nas prate tamo i nazad.

U prostoriju ulazi, u vojnoj uniformi, moj bivši nastavnik. Prilazi mi i pita za muža. Ne znajući kakve su mu namjere, odgovaram da je poginuo. U razgovoru spominjem da razmišljam o odlasku s djecom u Sotin. On me savjetuje da se trebam prvo raspitati kakav je život u Sotinu. Kaže da između Sotina i Vukovara saobraća jedino traktor.

Budući da sam živjela u izolaciji puna tri mjeseca, bila sam uvjerena da su u selu uvjeti života normalni. Ali, sada sam promijenila mišljenje.

Kasna je noć. Izvana se čuje rafalna pucnjava. Rezervisti ljutito psuju. U sobi je tišina. Ponovni strah uvukao se među nas. Ne znamo što se vani događa. Pomišljamo na likvidaciju muškaraca. Ulazi vojnik te naređuje da zbog sigurnosti svi idemo u podrum skladišta. U tišini, sa strahom prelazimo dvorište. Nitko ništa ne govori. Svi gledamo u prazno. U podrumu smo proveli noć.

Jutro je. Svi ponovno izlazimo van. Sagnutih glava stojimo s jedne i druge strane dvorišta. Hladno je, ali hladnoću ne osjećamo. Oko nas je mnogo vojnika JNA, rezervista i pokoji fotoreporter.

Kćerka kaže da je gladna. Traži jesti. Ništa nemam. Što da radim? Hvata me tuga i jad. Pogledam preko dvorišta prema kuhinji Veleprometa. Neki rezervisti ulaze i izlaze van. Ne razmišljajući o posljedicama, sa kćerkom u rukama, prelazim dvorište i ulazim u kuhinju. Na ulasku me ošinuo blagi miris kuhane hrane. Pogledam okolo. Za stolovima sjede i jedu rezervisti. Svi su masni, prljavi, neobrijani. Sa strahom ugledam ženu koja dijeli hranu, prilazim joj i molim porciju za kćerku. Najednom uhvatila me panika. Iz želje da pomognem kćerki, ne razmišljajući, sina sam ostavila u koloni. Što ako ne mogu više do njega? Izlazim van. Uspijevam pretrčati dvorište, ali ovaj put sam kćerku ostavila u kuhinji.

„Bože, što radim!“

Uspijevam sina prevesti preko dvorišta, dovodim ga u kuhinju, kćerka i on dijele porciju. Hvala Bogu, makar su malo pojeli!

Ponovo se vraćamo na isto mjesto. Dolaze dva kamiona puna pijanih rezervista. Svi su masni, neobrijani. Divljaju. Govore da nas sve treba poklati. Iz prostorija Skladišta četiri, dvije uniformirane osobe izvode muškarca i s uperenim puškama vode ga prema ogradi. Čuju se rafali. Ništa ne vidimo, samo čujemo i sa strahom pretpostavljamo što se događa. S automatom uperenim u leđa, privode radnog kolegu. Poslije dovode još jednog poznanika. Strašno.

„Bože dragi, da li će ovoj agoniji doći kraj!“- pomislim.

Djeca plaču. Da ne čuju pucnjavu, rukama pokrivaju uši.

Stižu autobusi. Naređenje je da se sve žene i djeca ukrcaju u autobuse. Iz straha da netko ne ostane, nastaje međusobno guranje. Želimo svi pobjeći odavde.

Smjestivši se, gledamo kroz prozor autobusa. Rezervisti okolo psuju, piju, divljaju. Najednom, ugledam nekoliko poznanika iz sela. Iz straha da me ne prepoznaju, jer ne znam njihove namjere, okrećem glavu.

Pet autobusa, punih žena i djece, kreću. Vojnik koji nas prati oblači pancirku. Ne znamo gdje idemo, samo znamo da napuštamo Vukovar. Krećemo u pravcu Negoslavaca, zatim prema Ovčari. Na Ovčari je mnoštvo uniformiranih osoba. Svi znatiželjno promatraju autobuse.

Stižemo u Sotin, u mjesto u kojem sam odrasla. Selo je pusto i razrušeno. Strah i osjećaj dolaska smrti osjeća se pri pogledu na svaku kuću. Nigdje žive duše. Pojedine kuće obilježene su bijelim trakama. Dolazeći prema centru ugledam starijeg susjeda kako gura kolica. Na ruci ima zavezanu bijelu traku. Zaključujem. Obilježen je jer je Hrvat. Strašno.

Jeza mi prolazi tijelom. U centru sela dvije poznanice srpske nacionalnosti prekriženih ruku ponosno promatraju kolonu autobusa. Ispred jedne kuće postavljena je vojna kuhinja. Takve smo nekada gledali u TV filmovima.

Prošli smo Sotin, zatim Tovarnik i stižemo u Šid. Vojnik izlazi van. U autobusu tišina i iščekivanje. Uskoro se vraća. Govori vozaču da je sve puno, da idemo za Sremsku Mitrovicu.

Krećemo dalje. Prolazimo kroz srpska sela. U svim selima žitelji stoje pored ceste, dižu pesnice prema nama, dižu tri prsta, psuju... Svi su vani: starci, žene, djeca. Uvjerena sam da su obaviješteni o našem dolasku. Prolazeći pored njih vozač smanjuje brzinu, s ciljem da nas bolje vide, da nas zaplaše.

Stigli smo u Sremsku Mitrovicu. Autobusi su stali. Oko nas je mnoštvo vojnika. Vojnik i vozač autobusa izlaze van. U tišini čekamo što će biti dalje.

Ubrzo se vraćaju. Autobusi kreću. Izlazimo iz Sremske Mitrovice. Vozimo se kroz blato, preko nekakvih rupa, kroz polja kukuruza. Autobusi jedva prolaze između opuštenih krošnja drveća. Među nama vlada strah. Ne znamo gdje nas vode. Bojimo se najgoreg. Žena, koja je stajala do mene, odlazi do vozača i sklopljenih ruku nešto razgovara s njim. Nudi mu zlatan sat koji ima kod sebe, uz zamjenu da nas pusti van. Ako nas vode u smrt, kaže da nas puste da umremo makar na svježem zraku. Uskoro se vraća do mene i govori da se ne bojimo jer je saznala da autobusi idu po gorivo koje je skriveno u njivama. Nastaje prividno olakšanje.

Uskoro se autobusi vraćaju. Ponovo gledamo svjetla grada. Prilazimo sportskoj dvorani. Zaustavljamo se. Izlazimo van. Ulazimo u već popunjenu dvoranu. Iz Vukovara je prije nas stiglo nekoliko autobusa sa ženama i djecom. Prilazim kolegici s posla i saznajem da su oni došli prije deset sati. Govori mi kako su im na grub način poskidali zlatninu. Ulazi zapovjednik JNA te glasno pita treba li nekom liječnik ili lijekovi. Javljaju se starije i bolesne osobe. Odvođe ih u drugu prostoriju. Nama dozvoljavaju odlazak u prostoriju s toplom vodom. Topla voda iz slavine nakon tri mjeseca! Uživamo u pranju ruku i umivanju. Zaboravljamo na prošlost. Živimo samo za taj trenutak.

Vrativši se u dvoranu, jedva nalazimo slobodan kutak. Mnoge žene i djeca došli su poslije nas. Djeca su se opustila, te glasnije komuniciraju. Prilazi mi susjeda Mara i tiho govori da su njeni prijatelji iz Sremske Mitrovice došli po nju i djecu. Ona će s djecom, ako joj dozvole, izaći van. Dajem joj svoj nakit i novac da ga iznese i sačuva. Nama još nisu uzimali vrijednosti koje imamo sa sobom. Shvatila sam da je bolje da dam njoj da ga ona iskoristi, nego da mi ga otmu.

U jednom momentu zapovjednik JNA vikne:

-“ Mi...r! Tišina!“

Strah se ponovo vratio. Svako dijete privija se uz majku. Nastala je takva tišina da se može čuti muha u letu. Ubrzo se vraćamo u stvarnost. Zabranili su nam odlazak u prostoriju s toplom vodom. Nevidljivi obruč steže se polako. Stojimo i čekamo što slijedi dalje.

Zapovjednik viče:

- „Onaj tko želi izaći iz dvorane neka se dođe ovamo upisati! Mi ćemo mu osigurati izlazak.“

- “Bože što da radim?! Kuda da idem s djecom?! Kako da ih izvučem odavde, a da ne pogriješim?!“- razmišljam u panici.

Prilazi mi susjeda Anica. Predlaže da se prijavimo za izlazak. Kaže da nju ispred vrata očekuje sestrična. Dobila je njenu poruku od neke nepoznate osobe. Predlaže da idemo zajedno. Čuvši to, sin me plačljivim glasom moli da idemo s njima.

U međuvremenu stvorio se ogroman red svih onih koji žele izaći van. Odlučili smo pridružiti im se. U redu stojim prvo ja s djecom, zatim susjeda sa kćerkom. Prisluškujemo što ispituju i pripremamo odgovore. Zaključujemo da Srbe i Jugoslavene puštaju van, dok Hrvate zadržavaju. Dogovaram se sa susjedom da prikrijemo nacionalnost te se izjasnimo kao Jugoslaveni, jer trenutno ne mogu nigdje provjeravati identitet. Uskoro dolazimo na red. Izjašnjavam se o nacionalnosti te govorim da namjeravam ići bratiću u Prilep, koji je u službi JNA. Možda nam to pomogne da nas puste van?! Daju mi telefonski imenik da pronađem njegov broj. Za veliko čudo, brzo ga pronalazim.

Iznenada nastaje komešanje. Ulaze članovi Mirovne misije.

Tog trena zapovjednik JNA reče mi:

- „Izlazi“

Ni sama ne znam kako sam se našla sa djecom pred vratima dvorane. Osvrnem se. Prestali su puštati van. Susjeda sa kćerkom je ostala.

- „Bože, što sam učinila?!“-pomislim.

Izašli smo iz dvorane. Kamo da krenemo? Ispred vrata ugledam ženu sagnute glave pokrivena maramom. Prilazimo joj i pitam je da li mogu prespavati kod nje. Ubrzo saznajem da je ona susjedina rođaka. Također se zove Anica. Od mene je saznala da joj sestrična neće izaći te zajedno krećemo prema njenoj kući. Prolazimo pored uniformiranih, bradatih i pijanih muškaraca koji nasrću na vrata dvorane. Psuju, govore kako sve u dvorani treba poklati. Lupaju po vratima. Toga momenta uhvatio me ogroman strah. Pokajala sam se što sam se odvojila.

Uskoro stižemo u kuću. Ušavši, odmah sam kod vrata primijetila spremljene dvije putne torbe. Smjestili su nas u jednu sobu. Gledam slike po zidovima, ali ne mogu zaključiti u kakvu sam obitelj došla. Djeci zabranjujem da nikome ništa ne govore. Kada smo se smjestili, zovu nas na večeru. Za stolom se nalazi Aničin muž, sin, snaha i njihova susjeda. Svi su radoznali i raspituju se o vukovarskom paklu. Nastojim dati neodređene odgovore. Uskoro saznajem da su oni po nacionalnosti Hrvati. Sin im je bio kao rezervista u Vukovaru. Da me uvjere, pokazuju pripremljene putne torbe u slučaju ako ih potjeraju iz kuće. Nastaje olakšanje. Došli smo među svoje. Zamolila sam ih ako nam mogu dati da se okupamo. Tri mjeseca se nismo kupali. Za djecu je to ogroman događaj. Kupatilo je hladno, no djeca osjetivši toplu vodu ne osjećaju hladnoću prostorije. Okupavši se, zaspali su kao bebe. Meni san ne dolazi na oči. Razmišljam o sutrašnjem danu. U razmišljanju kuda i kako da idemo dalje, zaspala sam.

Jutro je. Djeca još spavaju. Donijela sam odluku da se preko Mađarske vratim u Hrvatsku. Problem se pojavio što za kćerku nemam putovnicu. Molim snahu gospođe Anice da ide sa mnom u Crveni križ, gdje namjeravam tražiti dokument za prijelaz preko

granice. Otišle smo, ali su nas oni uputili u Miliciju. Odmah na ulazu doživjele smo znatiželjne poglede portira-milicajca. Nakon podužeg objašnjenja zbog čega smo došli, pustio nas je unutra i uputio u sobu na katu.

U sobi za stolom sjede dva milicajca. Rekla sam zbog čega sam došla i zatražila pomoć. Stariji milicajac sluša me i odmjerava.

Naglo ustaje i kaže:

-“Gde ti je muž?”-

- „Ne znam. Čula sam da je ranjen, da je prevezen u bolnicu i da ja umro“ - lažem.

Pogleda me stisnutih očiju.

-“Sada su svi mrtvi?! Došli ste svi kod nas jer vas Hrvati neće. Jel' ti znaš da ti ja mogu osporiti kretanje, da se moraš javljati svaka tri sata da znam gde si.“

Uzima telefon i okreće broj .

-“Ne mogu doći jer ovde imam interesantnih podataka.“- govori u slušalicu.

Tresem se kao prut. Djecu sam ostavila u nepoznatoj kući, a ja ne znam da li će me pustiti. Plačem. Stariji milicajac naglo ustaje i izlazi.

Obraća mi se drugi milicajac:

-“Drugarice, kol'ko sam ja shvatio ti samo trebaš pasoš za kćerku?”

- „Da, samo za nju. Za mene i sina imam.“ –plačući odgovaram.

-„Diži se i idi. Odmah. Odmah!“- ustaje i otvara vrata.

Plačući istrčavam na ulicu. Gospođa koja me prati, tješi me. Strah me hodati gradom. Usprkos svemu, molim je da ide sa mnom do Sportske dvorane da vidimo da li su prognanici još tamo.

Dolazimo. Ispred dvorane stoje parkirani autobusi puni ljudi. Prilazimo autobusima. Saznajem da ih voze u Hrvatsku.

-“O Bože zašto sam izašla?”- pomislim.

Vraćam se djeci. Putem susrećem susjedu Maru koja je prije mene izašla van. Vraća mi zlato. Kaže da je vidjela moga muža u jednom od autobusa koji voze zarobljenike. Prišla je autobusu, a on je pogledao ispod oka i dao znak da ju je vidio. Ta vijest me ohrabrila. Hvala Bogu, živ je!

Vračajući se kupujem crnu maramu. Mama je ranjena na početku napada. Ne znam ništa o njoj. Uvjerena sam da je umrla. Gledajući smrt svaki dan, svaki sat, prihvatila sam to kao nešto što tako mora biti.

Ulazim u poštu i nazivam bratića u Prilep. On tamo živi sa svojom obitelji. Zaposlen je kao časnik u JNA. Budući da ne mogu za Mađarsku, odlučila sam oputovati u Makedoniju. U razgovoru molim ga da prihvati djecu i mene. Odmah je rekao da dođemo. Raspituje se za svog brata Pavu. Nažalost, moram mu reći da je poginuo.

Stižemo u kuću gospođe Anice. Djeca su ustala i doručkovala. Gospođina snaha prepričava što se dogodilo u Miliciji. Svi su vidno uznemireni. Molim ih za telefon, nazivam autobusni kolodvor i saznajem polazak autobusa za Beograd. Na sreću imam novac kojeg sam ponijela iz Vukovara. Gospođi Anici ostavljam novac za pokriće troškova i deku koja nam, nadam se, neće više trebati. Nakon doživljenog straha u Miliciji strah me hodati s djecom i torbom po gradu. Bojim se da ne skrenem pažnju na sebe. Zato pozivam taxi da se odvezemo na autobusni kolodvor. Taxi stiže, pozdravljamo se sa domaćinima i odlazimo.

Autobus ubrzo kreće prema Beogradu. Sva sjedala su popunjena. Kćerka sjedi sa mnom, a sin preko puta. Iako ne znaju gdje idemo, djeca ništa ne pitaju. Na pola putovanja autobus se zaustavlja. Ulazi kontrola. Traže osobne iskaznice na pregled. Moja se osobna razlikuje od osobnih iskaznica drugih putnika. Milicajac uzima moju osobnu, pogleda je te strogo upita:

-“Kakvo imaš oružje?”

-„Nemam ništa osim dvoje djece,, - odgovorim preplašeno.

On još kratko vrijeme gleda u mene, i vrati je. Nastaje olakšanje.

Iza mene sjedi nekoliko muškaraca. Od njih traži da podignu nogavice hlača. Na pojedincima prepoznaje vojničke čarape. Radi se o dezerterima koje na grub način tjeraju van iz autobusa. Mi nastavljamo putovanje i uskoro stižemo u Beograd.

Izlazimo. U jednoj ruci držim torbu, u drugoj kćerku. Sin se uhvatio meni za kaput. Što da radim? Okrenem se oko sebe te ugledam jednog gospodina s aktovkom u ruci. Prilazim mu te ga zamolim za uslugu da nam kupi karte za Prilep, jer se ne snalazimo na autobusnom kolodvoru. Odlazimo s njim, on kupuje karte i dovodi nas do autobusa. Prije ulaska prošli smo pored kontrolne milicije. Rekao im je da je sve u redu. Bez kontrole dokumenata prošli smo do autobusa. Zahvalila sam se gospodinu na pomoći i smjestili se unutra.

Nakon pet minuta autobus kreće. Zahvaljujući dragom Bogu stigli smo na vrijeme. Uz mene i djeca osjećaju olakšanje. Sin sjedi pored muškarca srednjih godina koji s njim pokušava uspostaviti kontakt. Prisluškujem i čujem da ga zanima odakle je, gdje idemo i slično. Sinu očima dajem znak da ništa ne govori. Poslušao me, zatvorio je oči i napravio se da spava. U jednom trenu kćerka počinje pjevušiti pjesmu, koja se pjevala u podrumu “Oj hrvatska mati, nemoj tugovati“. Uхватила me panika. Ne mogu joj dokazati da to ne smije pjevati. Da joj skrenem pažnju, pričam joj priču. Gospodin, vidjevši da je sin zatvorio oči, razgovara s drugim putnikom. Prisluškujem razgovor. Saznajem da je išao u Karlovac posjetiti sina i snahu koji rade kao liječnici u srpskoj vojsci. Govori o ranjenicima i hvali se kako je dobro opremljena vojna bolnica. Djecu ne ispuštam iz vida.

Uskoro stižemo u Niš. Gospodin izlazi van. Zahvaljujem dragom Bogu što je ovaj dio puta dobro prošao. Spustila se noć. U autobusu nema mnogo putnika. Djeca su zaspala. I mene pomalo hvata umor, te ubrzo i ja tonem u san.

Nakon duge vožnje kroz noć, dolazimo na osvijetljen kolodvor. Pogledam natpis. Piše Skoplje. Došlo mi da plačem. Konačno! Izašli smo iz Srbije!

Autobus s malim brojem putnika nastavlja put prema Prilepu. Obrača mi se vozač i pita gdje idemo i imamo li smještaj u Prilepu? Pretpostavljam da smo na neki način obilježeni kao izbjeglice. A kako i ne bi bili nakon pakla kojeg smo prošli?!

Još duže vrijeme vozimo se kroz mrklu noć. Tišina je. Samo se čuje zvuk autobusa. Djeca spavaju.

Stižemo u Prilep. Dvadeset i tri sata su. Izlazimo van. Kasna je noć i kolodvor je prazan Okrećem se nadajući se da ću ugledati bratića. Nigdje nikoga. Vani je hladno. Pada snijeg. Uzimam djecu za ruke te krećemo prema centru grada. Ne znam bratićevu adresu, a izgubila sam pribilježen broj telefona. Znam samo ime, prezime i gdje radi. Što da radim?! Svakakve misli mi se motaju po glavi. Odlučim da ću potražiti hotel.

Hodajući susrećem nekoliko mladića. Prilazimo im te ih pitam poznaju li Kušić Stjepana. Objašnjavam da nas je trebao dočekati i da ne znamo njegovu adresu. Na sreću jedan mladić kaže da je on njegov susjed. Uzimaju mi torbu i odvođe nas pred vrata stana. Stala sam. Ne znam da li da pozvonim?! Možda nismo dobro došli?! Pogledam djecu. Prisiljena sam pozvoniti. Vrata nam otvara Taska, bratićeva žena. Vidno je uzbuđena i iznenađena što sami stojimo pred vratima. Kaže da je poslala sina Gorana da nas dočeka. Najvjerojatnije je da smo se mimoišli. Ubrzo stiže i Goran, a mi smo, hvala Bogu, došli do kraja puta.

Taska je pripremila sobu za spavanje. Ušavši u sobu osjetila sam nekakvu neopisivu toplinu. Namješteni kreveti, bijela posteljina, topla soba. Sve ovo vrijeme o tome sam samo mogla sanjati. Djecu odmah pripremam za spavanje, a mi nastavljamo razgovarati duboko u noć.

Jutro je. Ustajem neispavana. Od velikog uzbuđenja nisam mogla zaspati. Djeca su ustala sretna i opuštena. Odlazimo u Crveni križ da prijavimo boravak. Hodajući ulicama još uvijek se ne mogu osloboditi straha. Osobnu kartu još uvijek držim u prsima. Sin se zaustavlja pored izloga sa elektro materijalom .

-“Mama, ovdje ima uložaka za bateriju. Idemo kupiti!“ - uzbuđeno govori.

Smijući se odgovorim:

-“To nam sine više nije potrebno. Sada smo u Makedoniji.“

Hodajući ulicama Prilepa prati me čudan osjećaj. Kao da nas svi gledaju. Samo ovaj put u pogledima osjećam toplu dobrodošlicu.

Putem ugledam ljekarnu. Ulazimo i kupujem vitamine za djecu i šampon protiv nametnika u kosi. Uvjerena sam da nam uz dugotrajnu ne higijenu treba dobra dezinfekcija.

Zatim odlazimo u frizerski salon. Frizerka za vrijeme šišanja kaže da je vlasnik rekao da nam ne smije naplatiti usluge. Jako me to ganulo. Uz veliku dobrodošlicu, ipak se osjećam jadno. Odlučila sam da skratim kosu samo djeci, a sebi ne. Ne bih željela iskorištavati dobrotu nepoznatih ljudi.

Djeca su se socijalizirala. Svjesna sam da je boravak u Prilepu privremen. Zato pokušavam pronaći način da se prebacimo u Hrvatsku. Bratić Stipo, pošto je zaposlen u JNA, sve vrijeme preko svojih prijatelja pokušava pronaći moga muža.

Prije napada na Vukovar, u slučaju da moramo napustiti domove, izmijenila sam telefonske brojeve s bratom i snahom. Dali su mi broj njihove tetke u Sloveniji. Pronašla sam ga među iznesenim dokumentima.

Da ne bi bratiću napravila telefonski trošak, odlazim na poštu sa željom da pokušam uspostaviti kontakt s bratom i snahom. Na veliko iznenađenje, odmah uspostavljam vezu sa Slovenijom. Saznala sam prekrasne vijesti. Mama je živa i iz osječke bolnice

prevezena u Sloveniju. Mama, baka, brat, snaha i dvoje djece smješteni su u prognanički centar u Strunjan. Dobila sam drugi telefonski broj i stupam s njima u kontakt.

Konačno, nakon tri mjeseca pakla čujem glasove svojih najbližih! Trebam se radovati, a ja to ne mogu. Netko bi plakao od sreće, a meni je sve normalno. Hvala Bogu, svi su živi! -“Bože, jesu li dušmani uspjeli uništiti sve moje osjećaje?! Ne mogu plakati. Ne mogu se radovati. Na sve gledam kao slijed događaja koji se poklapaju.“- razmišljam:

Klupko se počelo odmotavati. Preko brata uspjela sam doći do telefonskog broja najmlađeg djevera Josipa. On je sa svojom obitelji smješten u Zagrebu.

Od njega saznajem da je moj muž živ i da se nalazi u logoru u Stajićevu. Poslao je poruku preko Međunarodnog Crvenog križa od nekoliko riječi, riječi velikog značenja “Čuvaj se i pazi djecu. Dragan“

Vraćam se iz pošte. Osjećam kako me napušta tjeskoba i sav teret koji nosim u sebi. Hodam polako, opušteno, smireno. Hvala dragom Bogu svi smo živi. Uz Njegovu pomoć svi ćemo se okupiti i pokušati zaboraviti sve što je iza nas.

Došavši u stan, sa Taskom i Stipom planiram izlaz iz Makedonije. Stipo preporuča da idemo preko Srbije u Bosnu, zatim u Hrvatsku. Ne bih željela ponovo prolaziti kroz Srbiju! Strah me. Ne znam što da činim?! Iako smo na slobodi, osjećamo se kao u kutiji šibica. Odsječeni smo od svijeta.

Sada sve vrijeme pokušavam pronaći način da odemo iz Makedonije. Odlazim ponovo u poštu i nazivam brata. On je za nas rezervirao mjesto u prognaničkom centru Strunjan. Kaže da na njega vrše pritisak zbog rezervacije i našeg nedolaska. Oboje se osjećamo nemoćno. Nazivam djevera, i konačno lijepa vijest! Mogli bi avionom ići iz Skopja za Beč. Tamo bi nas dočekala jedna osoba, njegova prijateljica. Ona bi nam organizirala put u Sloveniju.

Žurno idem kući da priopćim dobru vijest. Jako sam uzbuđena.

Ulazim u stan i vičem:

-„Konačno biti će riješeno!“

Stipo odmah preuzima brigu oko rješenja kćerkine putovnice i nabavke avionskih karata. Neki nemir ušao je u mene. Djeca ne znaju da nam slijedi još jedno putovanje, putovanje u nepoznato. Za ovih petnaest dana lijepo su se socijalizirali. Imam osjećaj da će im biti žao što moramo napustiti Prilep.

Sve je spremno za polazak. Riješena je kćerkina putovnica i rezervacija avionskih karata za Beč. Letimo posljednjim JAT-ovim letom u tom smjeru. Kakva sreća!

Noć je. Spremila sam ono malo stvari koje sam ponijela sa sobom iz Vukovara. Djeca spavaju. Meni san ne dolazi na oči. Ne mogu ni o čemu razmišljati. Sjedim u toploj sobi pored prozora. Gluho je doba noći. Svi u zgradi spavaju. Tišinu narušava zvuk klavira iz susjednog stana i pokoji automobil koji prolazi ulicom. Najednom, počinju padati pahuljice snijega. Gledam ih kako raskošno padaju sve brže i gušće. Imam osjećaj da se i one opraštaju od nas.

Jutro je. Pozdravljam se sa Taskom. Osjećam bol u grlu. Ne mogu joj se zahvaliti za pruženo gostoprimstvo.

Bratić Stipo i njegov sin Goran voze nas na aerodrom u Skopje. Prate nas sve do carinske kontrole. Ne mogavši zaustaviti suze, bacam im se u zagrljaj.

-„Hvala vam na pomoći. To vam nikada neću moći zaboraviti.“

Opraštamo se u suzama.

Prolazimo carinsku kontrolu i krećemo prema avionu. Hodajući čvrsto držim djecu za ruke. Prije ulaska u avion, još jednom se okrenem.

-„ Dakle, još jedan dio života je iza nas.“- s uzdahom pomislim.

-„Mama, mama, kuda opet idemo?“- upita kćerka.

-„Što da joj odgovorim? Gdje idemo? Niti sama ne znam.“

Šutim.

-„ Davore jel' ti znaš gdje idemo ?“- vuče ga za ruku i ponovi pitanje.

-„ IDEMO U SLOBODU“- odgovori on.

Blanka Ciprić

G-mail: blanka.cipric@vu.t-com.hr

mob: 091 891 3297